

СТАЊЕ, ПОТРЕБЕ И ПРОБЛЕМИ ПРЕДУЗЕТНИКА У СРБИЈИ

- Извештај о анкетном истраживању о малим и средњим предузећима и
предузетницима у Србији у 2011. години -

Методолошке напомене

Реализација: теренско истраживање у периоду од 14. марта до 4. априла 2011. године

Величина узорка: 3.500 МСПП (реализација узорка 88.5%, односно 3.096 МСПП)

Анкетиране јединице су економски активна мала и средња предузећа и предузетници, односно пословни субјекти који су предали годишње финансијске извештаје за 2009. годину, као и предузетници који су у систему ПДВ-а.

Анкетирани пословни субјекти разврстани су по величини у следеће категорије:

- микро предузећа - која запошљавају до 10 запослених
- мало предузеће - до 49 запослених
- средње предузеће - од 50 до 249 запослених
- предузетници/радње (без обзира на број запослених)

Упитник се састоји од осам целина и садржи питања којима су обухваћени сви релевантни аспекти пословања: опште карактеристике привредног субјекта, пословање, техничко-технолошки аспект, иновације, финансијски показатељи, тржишни аспект пословања, потребе за нефинансијским услугама, људски ресурси.

Циљ: сагледавање стварне слика стања, проблема и потреба сектора МСПП, како би се донеле адекватне мере за његов раст и развој

Наручилац истраживања: Национална агенција за регионални развој

Реализација истраживања: Републички завод за статистику

Опште карактеристике

- Најчешћи избор правне форме пословања је ДОО (86% анкетираних).
- Дуже од 6 година послује три четвртине анкетираних, а међу њима 42% дуже од 11 година.
- Већина власника припада зрелом старосном добу, 67% испитаника има између 36 и 55 година, док је само 13% млађих од 35 година. Млађи послодаваци заступљени су код послова мањег обима и нижег степена сложености (у радњама и микро предузећима), док старији послодавци преовлађују код средњих и малих предузећа.
- На врху власничке/управљачке хијерархије сваке пете анкетиране фирме је жена, углавном код мањих предузећа чија делатност јесу здравствене услуге и салони за негу и рекреацију. Док у Београдском региону свака четврта фирма на челу има жене, у Региону Шумадије и Западне Србије предузетнице воде сваку седму фирму.

Финансирање

- Спољне изворе финансирања инвестиција користило је 44% испитаника, што је за 11% више у односу на 2010. годину.
- Спољне изворе финансирања обртних средстава користило је 24% испитаника, што је за 3% више него 2010. године.
- Спољни извори финансирања пословања подразумевају у домаћим условима најпре коришћење кредита комерцијалних банака (код 28% анкетираних), а релативно мањи значај имају кредити државних фондова, позајмице од пријатеља или партнера, лизинг, инокредити, узимање гаранција и на крају донаторска подршка. Упечатљиво је смањење удела домаћих кредита у изворима екстерног финансирања у односу на 2009. годину, када је по резултатима анкете износило 40%. Уочљиво је повећање удела корисника кредита које пласирају државни фондови и институције са 10% у анкети из 2009. године на 16% према анкети спроведеној у 2011. години, што се може приписати пласирању владиних подстицајних програма.
- Комерцијална понуда пословних банака је нестимулативна и недостижна за велики број припадника овог сектора. На то указује интензитет препрека које стоје на путу већем коришћењу кредита: високе камате, затим тешкоће код прибављања инструмената обезбеђења кредита, банкарске провизије, лимитирани износи кредита и дуге процедуре за одобравање кредита.

Инвестиције

- Потребу за побољшањем техничко-технолошких услова пословања реализовало је 63% анкетираних кроз инвестиције у претходне три године. Судећи према овогодишњим резултатима истраживања може се рећи да је дошло до извесног оживљавања инвестиционих активности, будући да је удео фирми које су имале инвестиционе активности већи за 16 индексних поена у односу на претходну годину.
- Инвестициони оптимизам присутан је код већине анкетираних МСПП, уз јачање интензитета у односу на претходну годину. Наиме удео испитаника који планирају нове инвестиције у наредне три године (62,5%), у укупном броју анкетираних, већи је за десет процентних поена у поређењу са претходном годином и за два поена у односу на 2009.

- Позитивна је чињеница да је у структури улагања преовлађује удео који се односи на набавку опреме (61%) у односу на улагање у пословни простор (34%) и веома скроман, удео улагања у стицање права индустријске својине (5%).
- Сudeћи према резултатима анкете, највише инвестиционих активности МСПП у наредне три године може се очекивати у области здравства, графичких делатности, информационих технологија, саобраћајних услуга и сервисирања моторних возила.

Тржишни аспект пословања

- Учешће домаћег тржишта у укупном пласману производа и услуга учесника анкете и даље је доминантно (износи 70%), али је смањено у односу на претходну годину (за седам процентних поена).
- Извозни послови предузетника који у структури укупних пласмана учествују са 30% већи су за седам процентних поена у односу на претходну годину.
- Водећи део извозних активности и даље се одвија у производном сектору, с обзиром на то да 51,5% анкетираних из ове области пласира производе на страно тржиште, од чега 19% у земље из непосредног, а 20% ширег окружења. Значајнији удео извозника евидентиран је код пружања саобраћајних услуга (31%) и информационих технологија (35%), трговине на велико и графичких делатности (по 30%).
- Доминантна усмереност МСПП ка домаћем тржишту евидентна је и код набавке сировина и репроматеријала, али је уочљив пораст броја увозника из редова анкетираних предузетника са удела од 22% у претходној години на 33% у текућој години.
- Испитаници су рангирали степен ограничења одређених фактора за већи тржишни наступ: на врху скале ограничења налази се велика конкуренција, а одмах иза тога мала тражња и нелојална конкуренција. Затим следе монополско понашање великих фирми, ограничени сопствени капацитети, недостижност јавних набавки и на крају, недовољна информисаност о тржишним потенцијалима.
- Истраживање је потврдило сазнање да предузетници недовољно користе могућност за превазилажење дела тржишних ограничења кроз удруживање и пословно повезивање. Објективну потребу малих фирми за удруживањем препознало је свега 15% анкетираних који припадају различитим пословним асоцијацијама. Релативно боља ситуација запажа се код средњих предузећа, од којих свако пето припада неком удружењу.

Техничко- технолошки аспект

- Сваки други испитаник располаже опремом средње генерације, старе између 5 и 9 година, скоро сваки трећи има опрему старију од 10 година, а скоро сваки пети послује са савременом опремом.
- Сразмерно највећи удео опреме старије генерације имају средња предузећа и пословни субјекти из графичких, прерађивачких и саобраћајних услуга. Насупрот томе, опрема новије генерације постоји код интелектуалних услуга, салона за негу и рекреацију, информационих технологија.
- Карактеристична је регионална слика старости опреме код анкетираних МСПП, која показује значајне разлике у технолошкој опремљености у зависности од њихове територијалне припадности. Савремену опрему

користи 43% испитаника из Београдског региона, а свега 11% из Региона Јужне и Источне Србије, што (условно) може бити показатељ разлика у нивоу конкурентности између ова два региона.

Стандарди квалитета

- Сваки четврти испитаник поседује сертификате о уведеним стандардима квалитета.
- Сертификацијом је обухваћено највише фирми из прерађивачке делатности.
- Уочљива је наглашена регионална неравномерност фирми које поседују одређене сертификате стандарда квалитета. У Граду Београду и Јужнобачком округу свака трећа, а у Моравичком округу свака четврта анкетирана фирма има сертификате за неки од стандарда квалитета, док у најнеразвијенијим окрузима тек свака десета фирма има спроведен поступак сертификације.
- Већи део испитаника не размишља о увођењу стандарда квалитета у наредном периоду, а ради се претежно о радњама и микро предузећима из одређених делатности, укључујући трговину на мало, салоне за негу и рекреацију, послове са некретнинама, образовање и слично.

Иновативност

- Свака седма фирма спроводи сопствене иновативне активности, а свака четрнаеста остварује иновативну сарадњу са другим привредним субјектима или институцијама.
- Ипак, свако четврто средње предузеће одговорило је да спроводи сопствене иновације, а свако осмо да има трајнију сарадњу са институцијама или другим.
- Ефекти спроведених иновација у 54% случајева односили су се на уштеду репроматеријала и енергената, а у 46% на смањење трошкова радне снаге.
- Свега 22% анкетираних заштитило је неки од облика интелектуалне својине, мада треба рећи да је овај удео за шест процентних поена већи у односу на претходну годину и једанаест процентних поена у односу на 2009.
- 62% заштићених права односи се на робну марку, 21% на индустријски дизајн и само 8% на патенте.

Коришћење спољне стручне подршке

- Спољну стручну подршку користило је нешто 62% анкетираних предузетника.
- Анкетирани предузетници у погледу спољне стручне подршке, још увек, највише ослањају на своје књиговође или пословне партнере и колеге из истог бизниса. Коришћење професионалних консултаната из институционалне мреже или приватних агенција није постала редовна појава код домаћих предузетника.
- У погледу области стручне подршке, предузетници су најчешће користили правни, финансијски и други консалтинг, по указаној потреби, а потом обуке, информатичку подршку и подршку за увођење стандарда квалитета. Остала подршка односила се на информисање о технологијама, промоцију фирме истраживање тржишта и пословно повезивање.

Препреке и проблеми у пословању

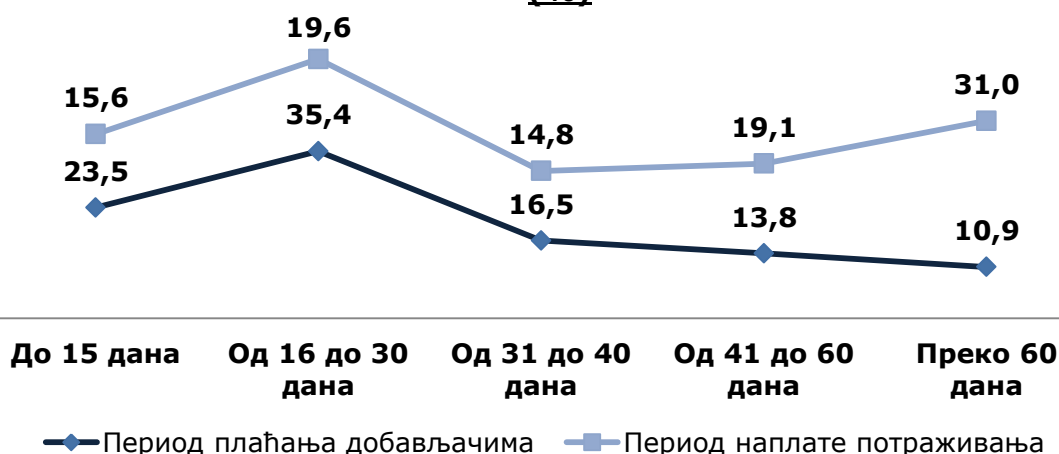
- **Највеће препреке** у пословању налазе се у недостатку повољних извора финансирања и у законодавном оквиру. Наглашен је и проблем недостатка радника одговарајућих квалификација. Иза тога, по редоследу долази неусклађеност пословања са захтевима стандарда квалитета и недостатак информација о тржиштима, као и технологијама. Испитаници су по свом избору могли да наведу и друге проблеме са којима се суочавају у пословању. Одговори се пре свега односе на отежану наплату потраживања, нелојалну конкуренцију, монополско понашање великих предузећа, јавне набавке и корупцију.

- **У оквиру законских решења и административних процедура**, анкетирани предузетници су изразили највеће незадовољство дугим и скупим поступцима приликом издавања грађевинских дозвола, условима за укњижбу непокретности, као и пореским прописима и процедурама. Губитак времена и новца услед дугог чекања и преобимне документације приликом прибављања различитих сагласности или потврда често се понављају у слободним коментарима испитаника. Код пореске политике, нарочито је наглашен проблем неусклађене динамике плаћања ПДВ, као и превелико администрирање и ригидан став пореске администрације. Наведени су и проблеми висине локалних такси и неуједначености њихових износа по општинама. Осим тога, указано је на потребу регулисања режима наплате потраживања.

- Отежана наплата потраживања је један од најчешће помињаних проблема у финансијској сфери пословања МСПП.

- 59% анкетираних предузетника измирује своје обавезе према добављачима у периоду краћем од 30 дана (90% у року краћем од 60 дана), док 35% успева да у истом року наплати своја потраживања (66% за мање од 60 дана).

Графикон: Период плаћања добављачима/Период наплате потраживања (%)

Економска криза

Графикон: Утицај економске кризе

Графикон: Утицај економске кризе у 2009, 2010. и 2011. години

- Последице економске кризе наглашеније су код делатности везаних за промет некретнинама, грађевинарство, приватне школе и вртиће, ИТ и угоститељство, у односу на здравствене услуге и сервисе за одржавање возила.
- Уочљиве су осцилације у деловању кризе посматрано по регионима. Са тежим последицама кризе суочава се око 45% испитаника са подручја Региона Јужне и Источне Србије, наспрам 31% фирми из Београдског региона.
- Економска криза одражава се на многе аспекте текућег пословања анкетираних предузетника, али пре свега на заоштравање хроничног

проблема отежане наплате потраживања и смањење тражње за робом и услугама са домаћег тржишта, ка којем је иначе оријентисан највећи део сектора МСПП. Осим тога изражен је и проблем благовременог сервисирања кредитних обавеза и неповољно дејство осцилација девизног курса. Редослед два најутицајнија фактора не показује битније промене у односу на резултате анкете из 2010. и 2009. године, али је уочљиво јачање интензитета утицаја проблема везаних за кретања девизног курса и отплате кредита.

Пословни планови

- Већина анкетираних предузетника намерава да **настави са пословањем уз повећање (44%) или задржавање његовог обима (48%) у наредне три године**. О негативним исходима размишљало је 8% испитаника, од чега се 4% односи на смањење обима пословања, 3% на гашење фирме, а 1% на препуштање послова другима.

Табела: Пословни планови

	Ширење делатности	Исти ниво пословања	Смањење обим пословања	Гашење фирме	Препуштање посла другима
Микро	32,2%	55,6%	6,1%	4,7%	1,5%
Мало	45,9%	47,2%	3,8%	2,0%	1,1%
Средње	58,7%	37,6%	2,4%	0,9%	0,5%
Радња	29,1%	59,1%	4,6%	5,3%	2,0%
МСПП	43,6%	48,5%	3,8%	2,9%	1,2%

Графикон: Пословни планови: 2009, 2010. и 2011. година (%)

У сличној анкети која је спроведена 2006. године евидентиран је већи ентузијазам привредника: 66% испитаника намеравала је да прошири пословање, а 26% да задржи постојећи ниво. Свега 1% МСПП најављивало је гашење фирме.

- Према сопственој оцени, највише анкетираних налази се **у зони просечно успешног пословања** (61% наспрам 57% према анкети у 2010. године). Сваки седми испитаник сматра да послује веома успешно, а сваки двадесети своје пословање оцењује као неуспешно.

- У погледу **предуслова за унапређење пословања** испитаници су испољили велика очекивања од државе (у смислу веће подршке и смањења ограничења) и растућа очекивања од локалне самоуправе. Већа подршка пословних банака била би такође (несумљиво) делотворна. Испитаници су оценили да спољни фактори, односно фактори који делују изван пословног субјекта опредељују успешност њиховог пословања.

Графикон: Како унапредити пословање (%)

